

KAPITTEL 2

Kan man være bare litt uredelig?

Om mindre alvorlige brudd på god vitenskapelig praksis

Rune Nydal, førsteamanuensis ved Program for anvendt etikk, Institutt for filosofi og religionsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)

Berge Solberg, professor ved Institutt for samfunnsmedisin, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)

Abstract

Can you be just a little fraudulent? Less serious violations on good scientific practice

The Norwegian act of 2006 on ethics and integrity in research regulates serious breaches of good scientific practice that have been committed willfully or through gross negligence. Serious cases may be reported to the National commission for the investigation of scientific misconduct. Such cases are few in numbers. Far more frequent are cases of what we have come to call «less serious» breaches of good scientific practice.

Local committees for research integrity are now established at all universities in Norway, and these committees are supposed to process less serious cases of scientific misconduct. This may appear as a progress for research ethics, but we should be aware. It is not obvious what “less serious” cases refer to. It matters whether we go down the path of integrity and ethics or whether we approach the case as a matter of problematic scientific quality. Good research ethics should also be concerned with the risk of too much ethics.

Det uetiske ved vitenskapelig uredelighet

Forskningsetikkloven definerer vitenskapelig uredelighet som «forfalskning, fabrikkering, plagiering og andre alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis som er begått forsettlig eller grovt uaktsomt i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning»¹. Definisjonen avspeiler et grunnelement i mye etisk tenkning: Gale handlinger er gale når de har blitt gjort med vond vilje eller med så mye uaktsomhet at ens vilje kan stilles til ansvar.

Viljens eller intensjonens sentrale plass antyder at vitenskapelig uredelighet ikke primært er noe vi reagerer på ut fra uredelighetens mulige negative konsekvenser. Det er sviket som er det sentrale, og nærmere bestemt sviket mot sannhetsforpliktelsen i forskningen og dermed den enkelte forskers svik mot seg selv som vitenskapsmann eller -kvinne. Vitenskapelig uredelighet representerer et svik mot vitenskapens etos, mot *det vi er her for*. En forsker som blir tatt for vitenskapelig uredelighet, kan oppleve svært harde formelle eller uformelle sanksjoner, endatil oppleve å bli en brennmerket forsker, en spedalsk i betydningen utstøtt, nettopp fordi vedkommende har sviktet det viktigste som binder forskere sammen.

---

1 Lov 30. juni 2006 nr. 56 om behandling av etikk og redelighet i forskning (forskningsetikkloven), § 5 andre ledd.

Den store enigheten rundt alvorlige brudd på god vitenskapelig praksis gir oss imidlertid ingen klare svar på hva vi bør tenke om mindre alvorlige brudd. Spørsmålet har blitt aktualisert i Norge i 2015 i forbindelse med gjennomgang av forskningsetikkloven fra 2006. Dette er samtidig en diskusjon om rolle og mandat for Granskingsutvalget, De nasjonale forskningsetiske komiteene samt lokale forskningsetiske utvalg ved universitetene. Kunnskapsdepartementet varslet i høringsnotatet² et behov for å ansvarliggjøre institusjonene (Kunnskapsdepartementet 09.07.2015).

Et nærliggende svar på spørsmålet om hva vi bør tenke om mindre alvorlige brudd, er å vise til de flytende overgangene som språket inviterer til. «Alvorlig» brudd med forsett finner vi på den ene siden av skalaen, og «mindre alvorlig» brudd uten forsett finner vi på den andre. Den første del av skalaen er selvsagt verre enn den siste, men samtidig synes det å være en forbindelse mellom dem ved at de begge er mer eller mindre av noe uønsket. En forsker som har begått et alvorlig brudd med forsett, vurderer vi som uredelig, mens en forsker som bare har gjort «litt» av dette, i ulike avskygninger av alvorlighet i handling og grad av reflektert intensjon, er det kanskje passende å vurdere som moralsk tvilsom? Men her melder et problem seg: Kan vi egentlig tenke brudd på god vitenskapelig praksis som et kontinuum? Er det snakk om en skala?

Kan man være «litt» vitenskapelig uredelig?

Dersom vitenskapelig uredelighet er knyttet til vond vilje, til sviket mot vitenskapens etos, så må man trolig svare benektende på

---

2 Kunnskapsdepartementets høringsnotat om forskningsetikkloven (<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-revisjon-av-forskningsetikkloven/id2427309/>).

spørsmålet i tittelen. Man kan ikke være «litt» uredelig eller delvis uredelig, like lite som man kan snakke sant og lyve på en og samme tid. Det kan i prinsippet finnes uendelig med ulike former for brudd på god vitenskapelig praksis, men det kan ikke finnes uendelige former for viljer. Enten handler man ut fra vond vilje, eller så handler man ikke ut fra vond vilje. Vitenskapelig uredelighet synes sånn sett å være enten–eller.

Umiddelbart melder det seg en motinnvending. Det sto ikke bare noe om forsett i forskningsetikkloven. Det sto også noe om uaktsomhet. Hvis man har handlet uaktsomt, er det ikke nødvendig med forsett eller det vi har kalt vond vilje. Vitenskapelig uredelighet behøver ikke å være et enten–eller dersom oppmerksomheten flyttes fra forsettet og viljen til uaktsomheten.

Denne innvendingen har noe for seg. Uaktsomhet er ikke inten- dert. Jeg glemmer å strø fortauet mitt når det er glatt om vinteren, og en forbipasserende detter og får kravebensbrudd. Det var ikke vond vilje og en intensjon om å skade vedkommende som gjorde seg gjeldende. Like fullt vil noen mene at jeg står ansvarlig for naboens fall (moralsk, og ikke bare juridisk), fordi jeg var uaktsom og hadde glemt det jeg ikke burde glemme. I trafikken spiller det fint liten rolle om brudd på trafikkreglene er gjort med vilje eller ei. Som trafikant har man ansvar for å kjenne til reglene. Kjenner man dem ikke, er man ansvarlig for ikke å kjenne til dem.

Men kan man tenke slik i forskningsverden også? Ansvarlighet handler også om aktsomhet, altså hva vi burde vite. Joseph Raz (2010, s. 22) har påpekt at vi nettopp vokser som mennesker ved å bli tilskrevet ansvar for mer enn det rent intensjonelle:

Actions due to malfunction of our capacities of rational agency result from failure to perform acts of which we are masters. In acknowledging our responsibility for these unintentional acts and omissions we affirm our mastery of these abilities, deny that we are disabled in the relevant regards. When others attribute to

us responsibilities for such actions they acknowledge our mastery of those abilities, and hold us responsible for these results of their use.

Om vi kan være enig med Raz i at ansvaret vårt går langt utover intensjonelle handlinger, så er det likevel slik at vi vurderer handlinger begått med forsett og uaktsomme handlinger eller handlingsunlatelser forskjellig. Å klandre noen strengt for en liten forglemmelse handler i manges øyne mer om en utidig moralisme enn om positiv ansvarliggjøring av mennesket. Selv i mer alvorlige situasjoner er vi opplært til at et viktig spørsmål som må besvares før vi feller dommer som går på integriteten løs, er følgende: «Gjorde du det med vilje?» Alt etter om svaret er ja eller nei på dette spørsmålet, blir vurderingen vår av handlingen forskjellig. Dette utelukker ikke at vi samtidig tilskriver folk et visst ansvar for uaktsomhet.

Nettopp denne intuisjonen kan ha ligget til grunn for forskningsetikkloven³. Her er forsettet vektlagt tungt. Når uaktsomhet også er nevnt, så er det i form av *grov* uaktsomhet. Det er nærliggende å lese departementet slik at den grove uaktsomheten og forsettet nærmest henger sammen:

For at en handling skal falle inn under definisjonen [av uredelighet], må utvalget sannsynliggjøre at handlingen har foregått med forsett eller som følge av grov uaktsomhet. For at kravet om forsettlig oppreden skal være oppfylt, må det finnes bevist at forskeren har hatt som hensikt å bevisst villede eller forlede. Departementet mener at utvalget bør være svært restriktivt med å slå fast uredelighet i tilfeller der det kan være tvil om handlingen ligger innenfor kravet til forsett eller grov uaktsomhet (Ot.prop. nr. 58 2005–2006, s. 62).

---

3 Lov 30. juni 2006 nr. 56 om behandling av etikk og redelighet i forskning (forskningsetikkloven).

Tilsvarende formuleringer finnes i veileder for Granskingsutvalget.⁴ Spørsmålet er imidlertid hvordan det er mulig å få grov uaktsomhet og vond vilje til å henge tett sammen. Tidligere rettsavgjørelser antyder at grov uaktsomhet må «... dreie seg om en opptreden som er sterkt klanderverdig, hvor vedkommende altså er vesentlig mer å klandre enn hvor det er tale om alminnelig uaktsomhet»⁵. Høy klanderverdighet er altså noe som forener handlinger begått med forsett og grov uaktsomhet.

Her ser vi en mulig grunn for hvorfor føringene for forskningsetikkloven var som de var: Begrepet «uredelighet» er et sterkt normativt ladet ord. Det bærer i seg et stigma, og den uredelige forskeren blir betraktet som «spedalsk», som vi var inne på tidligere. I juridisk forstand er den uredelige forskeren en som kan isoleres fra forskerfellesskapet, fordi vedkommende har vist seg å være der på feil premisser. Begrepet «uredelighet» avgrenses her til det som er sterkt klanderverdig. Da blir det også rimelig å tenke at uaktsomme handlinger kun kan bli uredelige handlinger dersom uaktsomheten er så grov at den er forbundet med høy klanderverdighet. Felles for forsettet og den grove uaktsomheten er altså at i begge tilfeller vil vi mene at det hefter noe suspekt ved personens vilje eller dømmekraft, og at vedkommende rettmessig kan isoleres fra forskerfellesskapet. I slike alvorlige tilfeller kan man rettmessig stilles til juridisk ansvar.

Som vi har forsøkt å vise, er spørsmålet om man kan være «litt uredelig», komplisert. Ved første øyekast er svaret nei. Enten handler man forsettlig galt, eller så gjør man det ikke. Ved andre øyekast kommer man ikke forbi at vi også står ansvarlig for uaktsomhet.

---

4 Veileder fra Kunnskapsdepartementet (<https://www.etikkom.no/hvem-er-vi-og-hva-gjor-vi/Hvem-er-vi/Granskingsutvalget/Veileder-for-Granskingsutvalgets-arbeid/>)

5 https://www.etikkom.no/globalassets/documents/granskingsrapporter/vedtak-klageutvalget_webutgave.pdf

Uaktsom kan vi være i mange ulike varianter og grader. Dermed synes vi å kunne være «litt uredelig». Men ved tredje øyekast ser vi et fellestrekk mellom begrepet «grov uaktsomhet» og «uredelighet» – handlingene oppfattes som sterkt klanderverdige.

Men vil ikke en slik avgrensning legge listen for uredelighet for høyt? Det som synes å være det sterke argumentet for en slik avgrensning er at man kan hevde at det å utføre eksempelvis forfalskning, fabrikkering og plagiering i forskning *med nødvendighet* må ha blitt utført med forsett eller grov uaktsomhet. Ingen av disse overtredelsene kan gjøres med alminnelig uaktsomhet, kunne man si. En slik posisjon fjerner behovet for å legge vekt på intensjonen og subjektive forhold i slike saker.

Utfordringen for denne posisjonen er at den ikke engang vil gjelde fullt ut for lovens definerende eksempler på uredelighet, nemlig forfalskning, fabrikkering og plagiat (FFP). For forfalskning og fabrikkering vil tankegangen treffe blink. For plagiering vil det derimot være større uenighet. Det er ikke uten grunn at den såkalte BI-saken fra 2013 har stått sentralt i diskusjonen om lovens definisjon av uredelighet. Her endte Klageutvalget opp med en konklusjon der man mente forskeren ikke kunne stemples som uredelig, til tross for at det samme utvalget mente at det forelå plagiat i objektiv forstand i avhandlingen. Utvalget fant det ikke usannsynlig at den problematiske henvisningsskikken kunne «... forstås som et resultat av manglende bevisstgjøring og mangelfull opptrening og sosialisering inn i forskningspraksiser» i kombinasjon med «institusjonalisert dårlig henvisningsskikk i deler av miljøet [ved BI]» (Klageutvalget 28.01.2013, s. 12).

BI-sakens endelige konklusjon har vært omdiskutert, og den har trolig bidratt til et ønske om å senke terskelen for hva man skal kunne kalle vitenskapelig uredelighet. Listen synes å ha vært satt for høyt. Men lærdommen fra denne saken er ikke å tenke seg at alminnelig uaktsomhet skal være tilstrekkelig for å bli vurdert som

vitenskapelig uredelig. I stedet bør målet være å ha læringskulturer som fører til at forskerne ikke kan påberope seg alminnelig uaktsomhet. Da kan man forutsette at ingen kan begå plagiering uten at forsett eller grov uaktsomhet er til stede. Tross uenighet om konklusjonen i BI-saken kan den brukes konstruktivt i fremtiden ved å inngå i læringskulturer, og dermed bidra til å vanskeliggjøre at man kan påberope seg alminnelig uaktsomhet ved plagiering. Man kan heretter klandres for ikke å ha lært – eller fått det med seg. Det enkelte tilfellet av plagiat må selvsagt alltid undersøkes i sin egenart, eksempelvis hvor mye plagiat som forekommer i en tekst, men i økende grad må man kunne ta for gitt at folk har lært eller burde ha lært. Da trenger man ikke lenger nevne premissene om forsett eller grov uaktsomhet i forbindelse med uredelighet ved FFP. Men grunnen er altså ikke at de har forsvunnet, men snarere at vi betrakter disse premissene *som allerede innebygd* i forståelsen av plagiat, forfalskning og fabrikkering.

En avgrensning av uredelighet til FFP har trolig stått så sterkt fordi det er en slik enkel og utvetydig avgrensning av noe sterkt klanderverdigg. Legges listen lavere, vil nettopp spørsmålet om klanderverdighet stå sentralt. For å illustrere utfordringen her kunne man lagt listen veldig lavt og akseptert alminnelig uaktsomhet som premiss for uredelighet. Det ville tilsynelatende ha forenklet uredelighetsvurderingene. Folk kunne blitt dømt uredelig uten at man måtte gjøre nitidige vurderinger av forsettet eller aktsomheten. Men for det første ville dette ha ført til et etisk og språklig forklaringsproblem. Vi ville stått overfor handlinger som fikk merkelappen «uredelig» uten at vi samtidig opplevde dem som sterkt klanderverdige. Det ville oppstått et språk mellom hva vi *kalte* handlingen, og hvordan vi opplevde handlingen gjennom våre moralske følelser. For det andre forutsetter man her at det finnes retningslinjer for god praksis som man «objektivt» kan avgjøre om man følger eller ikke (på samme måte som retningslinjene i trafikken). Som vi senere skal se,

kjennetegnes nettopp mange av de mindre alvorlige sakene av at dette er uavklart.

Vi står da i en situasjon der lovens snevre definisjon av uredelighet kan forstås avgrenset og begrunnet i et rimelig krav om at uredelige handlinger må være sterkt og utvetydig klanderverdige. Uredelighet er et enten-eller. Men samtidig har vi ikke løst problemet med at mindre alvorlige brudd i høyeste grad kan være gjort med forsett. Vil vi ikke også si at dette er uredelige handlinger? Hvor klanderverdig vil vi da si at de er? Dette leder oss til en nærmere undersøkelse av sammenhengen mellom klanderverdighet og det som omtales som diskutabel forskningspraksis.

Klanderverdighet og diskutabel forskningspraksis

Fabrikkering, som var tilfelle i Sudbø-saken, vekker et sinne, og forskere mener en slik handling berettiger utestengelse og offentlig uthenging. Mye står på spill når det kan identifiseres slike synder det ikke finnes tilgivelse for, der det ikke finnes mulighet for å gjøre bot og starte på nytt. Uberettiget medforfatterskap, manglende åpenhet i habilitetsspørsmål, utelatelse av relevant litteratur eller lettbeint metode utløser ikke samme harme og villighet til iverksettelse av tilsvarende sanksjoner. Alt er ikke like klanderverdig. Det er likevel det samme alvorret som ligger til grunn i den opprinnelige identifiseringen av hva som skal gjelde som «alvorlige» og «mindre alvorlige» brudd på god vitenskapelig praksis. Det er det samme som primært står på spill, nemlig sannhetsforpliktelsen som viljen måles opp mot, hva forskerens vilje i bunn og grunn er rettet mot.

Når vi tolererer mindre alvorlige brudd mer enn alvorlige brudd, er det ikke nødvendigvis fordi det første er mindre galt. Det er ikke nødvendigvis verre om en forsker foretar ett alvorlig brudd, som å kopiere et studentarbeid, enn om forskeren opparbeider seg

urettmessig vitenskapelig autoritet gjennom en rekke mindre alvorlige brudd. Begge deler kan være begått med vond vilje. Poenget er imidlertid at i det siste tilfellet er det mye vanskeligere å vurdere om viljen var vond, enn i det første tilfellet. Språket inviterer oss inn i et terreng av snublesteiner ettersom skillet mellom alvorlige og mindre alvorlige brudd ikke sammenfaller med en normativ vurdering om hva som må tas på største alvor, hva vi ikke kan tolerere, og hva vi kan leve med. Vi finner derimot et tydeligere sammenfall i skillet mellom alvorlig og mindre alvorlig når vi ser på spørsmålet om hvordan anklager om vitenskapelig uredelighet kan bedømmes.

Alvorlige brudd spesifiseres ofte i en liste der de tre nøkkelordene forfalskning, fabrikkering og plagiering står sentralt. Mindre alvorlige brudd er vanskeligere å lage lister for. Slike lister vil være problematiske ettersom de implisitt reiser diskusjonen om man kan være *litt* uredelig. Området for mindre alvorlige brudd omtales også ofte som «diskutable» forhold der forskningsetikken må diskuteres før man feller en dom. Derfor er det gjerne et sammenfall mellom det som omtales som en gråson, og området for mindre alvorlige brudd. Det er ikke viljen som her er «grå», men selve saksforholdet som skal belyse om viljen har vært god eller vond.

Sammenblanding av betegnelsene «mindre alvorlig brudd» og «diskutable forskningspraksis» er opphav til forvirring her. For det første rommer begrepet om diskutabile praksiser en diskusjon om når en handling er klanderverdig, som i spørsmålet om man har utelatt data basert på en magefølelse, eller endret design ut fra press fra oppdragsgiver. Det kan være uenighet om handlinger vi vil føre opp på listen over mindre alvorlige brudd, faktisk er brudd på allment anerkjente normer for god forskningspraksis. For det andre står spørsmål om forsett sentralt; det er ofte vanskelig å formulere eksempler på mindre alvorlige brudd uten referanse til intensjon, som det å velge uegnet statistisk metode for å gjøre resultatene signifikante,

bevisst feilaktig fremstilling av andres resultater eller «rigging» av et eksperiment for å få ønsket resultat (se for eksempel Mesko mfl. 2010; Elgesem mfl. 1997). Til tross for at det er udiskutabelt at vi snakker om bevisst bedrag her, finner vi likevel slike handlinger på en liste over diskutabile forskningspraksiser som indikerer at handlingen også kunne vært forklart som redelig feiltak. For det tredje er diskutabile praksiser ofte presentert som mindre alvorlige fordi de ikke direkte påvirker integriteten eller kvaliteten av forskningen. Mens fabrikkering direkte kompromitterer kvaliteten, vil mangelfulle datalogger eller æresforfatterskap kunne gjør det mer indirekte (National Academy of Sciences 1992). Begrepet diskutabile forskningspraksiser rommer dermed også handlinger som vi intuitivt bedømmer som mindre alvorlige fordi sannhetsforpliktelsen synes mer indirekte å være satt på spill.

I sum betyr dette at mens «FFP», «sterkt klanderverdig», «alvorlige brudd» og «uredelighet» er språklige uttrykk som går hånd i hånd, så peker uttrykk som «mindre alvorlige brudd», «diskutabel praksis» og til og med «sjusk» og «snusk» på høyst ulike typer forhold. Dels handler det om hvilke standarder som bør være gjeldende, og hvordan de må være for å sikre god forskningspraksis. Dels handler det om at viljen ofte vanskelig lar seg granske i slike saker. I forskningsetisk forstand er spørsmålet om uredelighet et enten-eller, uavhengig av om uredelighet lar seg prosedere i juridisk forstand. Et kjernepunkt i den uklare klassifiseringen av alvorlige og mindre alvorlige saker er spørsmålet om sanksjoner.

Forskningsetikk handler ikke kun om et sett av handlingsnormer vi disiplineres til å ikke bryte, men også om normer for god forskning vi forplikter oss til å ville følge. Om det bare handlet om disiplinering, kunne et disiplineringssystem slik vi har i trafikken, ha fungert i forskningen. I trafikken er det slik at en mindre forseelse gir én prikk på førerkortet. Får du åtte prikker eller mer i løpet av tre år, mister du førerkortet for seks måneder.

Akkumulering av mange mindre alvorlige hendelser regnes som en alvorlig hendelse.

Denne tankegangen treffer imidlertid ikke blink på forskningsfeltet. Trafikkregler er i stor utstrekning basert på en konvensjon. Regler gir effektiv og trygg trafikk, som ellers ville vært kaotisk og farlig. Vi er moralsk forpliktet til å følge trafikkreglene, for vi har ganske enkelt bestemt oss for en standard som forplikter alle trafikanter. Det er alvorlig om det viser seg at man systematisk slurver og tar snarveier. Retningslinjer for forskning er ikke på tilsvarende måte bygget på konvensjoner; vi kan ikke vedta standarder for god forskning. Standarder etableres over tid innenfor forskerfellesskap som ledd i å utvikle pålitelige kunnskapsfelt. Trafikkregler handler om å regulere effektivitet og sikkerhet for en aktivitet som ville vært der uten regler. Vi har også slike retningslinjer i forskning. Forskning på dyr kan tenkes uavhengig av etiske standarder for dyreforsøk. Om noen bryter disse retningslinjene, vil ikke begrepet uredelig passe. Uredelighet handler om brudd på retningslinjer som har den funksjon at de muliggjør forskning som kunnskapsproduserende aktivitet. Standarder for dyrehold i dyrestallen bør diskuteres og reguleres i et bredere offentlig rom enn standarder for kunnskapsproduksjon, som reiser spørsmål om når spørsmålet om vitenskapens autonomi og selvregulering er truet, og hva som da står på spill. Selvregulering er et viktig prinsipp siden vi har ikke noen annen målestokk enn det som står seg over tid mot utprøving. Det er eksempelvis problematisk hvis spørsmål om forfatterskap eller andre etablerte insentivsystemer oppfattes å stå i et ytre forhold til kunnskapsproduksjon. Normer for forfatterskap handler om hvem som kan stilles til ansvar for innholdet og opptre med legitim forskningsautoritet på temaområdet. Selv om innholdet i artikkelen ikke endres om man tilføyer en person til, vil forskningens kvalitetsbetingelser være truet.

Vi utelukker ikke at man kan finne eksempler på mindre alvorlige brudd på god forskningsskikk der alt entydig peker i retning av

vond vilje. Men det som skiller det alvorlige bruddet fra det mindre alvorlige, er som regel at det sistnevnte ikke omhandler uomtvistelige eller utvetydig klanderverdige saker. I stedet dreier det seg om diskutabile saker der det også kan være elementer av vitenskapelig uenighet involvert. Rettmessig forfatterskap handler om standarder for god profesjonsutøvelse, som vi også må kunne tåle å diskutere i åpenhet. I spørsmål om fabrikkering er det derimot intet å diskutere.

I de fleste tilfellene av mindre alvorlige brudd handler det ikke bare, og kanskje heller ikke primært, om testspørsmålet av typen: «Gjorde du det med vilje?» Det handler vel så mye om spørsmål av typen: «Gjorde du så godt du kunne? Var du rettet mot det du skulle være rettet mot, eller lot du deg avspore av andre hensyn?» For å komme videre skal vi se nærmere på de diskutabile forholdene som opptrer i gråsonen.

Uredelighetens eller kvalitetens gråsoner?

Hva er det egentlig som gjør gråsonen vanskelig å håndtere? En åpenbar utfordring er mangfoldet av muligheter for triksing i det praktiske arbeidet. Er mulige feilkilder ignorert, eller er det dårlig håndverk og faglig teft? Er litteratur ignorert, eller er forskeren dårlig orientert? Er henvisninger utelatt, eller er man så oppslukt av saken at man har mistet styring på hvor man har ting fra?

Når vi omtaler at et forhold synes å ligge i gråsonen, er det gjerne heftet en mistanke om noe moralsk utfordrende. Som forsker bør man derfor forsøke å holde seg unna gråsoner, for ting kan i det minste oppfattes annerledes enn hva man selv vet er tilfelle. Men å holde seg helt unna er ikke alltid så enkelt: Dagligdagse eksempler er forskeren som sier ja til å være med på en publikasjon han gjerne skulle sett var mer gjennomtenkt, forskeren som tar på seg å vurdere

en kollega som man har uavklarte bindinger til, eller forskeren som uttaler seg i media om saker som hun har lite forskningskompetanse på. Å la være å gå inn i gråsonen kan være en måte å beskytte ens egen moralske integritet. Men å la være kan også være en enkel ansvarsfraskrivelse. Gråsonen forbinder vi da språklig sett gjerne med et noe utfordrende moralsk terreng man skal være varsom med å gå inn i, men som vi vanskelig kan unngå helt. Utfordringen i mindre alvorlige brudd synes å være knyttet til spørsmål om hensikt eller bevisst forsøk på villedning.

Men trolig er det også noe annet som står på spill her, som gjør vurderingene vanskelige. Det finnes nemlig også et annet sett med utfordringer man kan kalle kvalitetens gråsoner. Hvilke standarder måler vi spørsmål om bevisst villedning mot? Når drar man litt for mye i datagrunnlaget sitt, gitt at man som forsker også har en slags moralsk oppgave i å produsere «funn», «perspektiver», «mønstre»? Hvilke feilkilder er det fornuftig å legge vekt på, gitt at det kanskje er grenser for hvor langt man kan og skal forsøke å undergrave egen autoritet og fremdeles produsere forskning som taler med autoritet? Når ser man seg blind på en bestemt metode, gitt at et sterkt metodefokus samtidig synes å være et kvalitetsstempel? Hvordan kan man egentlig imøtekomme krav om at studenter skal ta del i forskningen og bli «litt» forskere, uten at de tilkjennes likeverdig status som forskere? Hvordan vet man at man måler noe reelt, og ikke bakgrunnen, og under hvilken kategori fører man målingene i loggen? Hva slags status skal nå alle de nye publiseringsformene egentlig ha? Hvilke resultater fra andre forskningsmiljøer kan man stå inne for og ha gode grunner for å bygge sin argumentasjon på?

Kvalitetens gråsoner handler om at vi ofte ikke helt vet om vi er på villspor. For forskere lykkes ikke bare ved å følge en oppskrift, en fast metodisk prosedyre, som om kvalitet automatisk skulle bli til om man bare effektivt kunne ta bort eller forhindre vitenskapelig

uredelighet. Disse forholdene kompliserer det forskningsetiske landskapet fordi gråsonene peker i to ulike retninger – en retning går mot potensielt svik, den andre mot problematisk kvalitet.

Det er her trafikksystemet som praksis og forskergjeringen skiller lag. I trafikken skal man, og bør man, følge reglene. Følger alle trafikkreglene, blir praksisen god. I forskningen har man flere «regelsett» som gjør praksisen mer kompleks. For det første har man regelsettet som omhandler etikken rundt bruk av mennesker og dyr i forskning. Vi skal ikke snakke mye om det her, fordi det ikke berører spørsmålene vi diskuterer. For det andre har vi etikken (eller moralen om man vil) rundt det å oppetre sannferdig i forskningen – altså redelighetsdimensjonen. Det er dette «regelsettet» som omhandler kvalitet, altså betingelser for kunnskapsproduksjon som vi snakker om her. Man er moralsk forpliktet til å følge retningslinjene for god forskningspraksis. Det som gjør det utfordrende å håndtere mindre alvorlige brudd i forskningen (i motsetning til i trafikken), er at man må ta stilling til om det er mangel på redelighet og integritet som er problemet, eller om man bør problematisere kvalitet. Den ene peker mot etikk og moral, den andre mot forskning. Kvalitet i forskningen, eller mangel på sådan, hører hjemme i et *forskningsutvalg*. Spørsmål om integritet hører hjemme i et *forskningsetisk* utvalg. Alle norske universiteter har nå fått forskningsetiske utvalg på plass. Men alle norske universiteter har også i alle år hatt forskningsutvalg på plass. Dermed oppstår en utfordring: Bør spørsmål om mindre alvorlige brudd på god vitenskapelig praksis primært behandles i forskningsetiske utvalg eller i forskningsutvalg? Spørsmålet kan synes som en bagatell, men de to utvalgene og de to retningene bærer med seg ulike praktiske, teoretiske og i siste instans normative følger. Spørsmålet om *hvordan* man skal håndtere de mindre alvorlige sakene, er jo samtidig et spørsmål om *hvor* de skal behandles.

Forskningsutvalg og forskningsetiske utvalg – hva er forskjellen?

Forskningsutvalg på ulike nivå gir råd til dekan på fakultetsnivå eller rektor på universitetsnivå. Det inngår som sådan i en linjestruktur ved universitetene med ansvar for kvalitet, forskningsprioriteringer og virkemidler for å styrke forskningskulturen. Det er i denne strukturen ansvaret for opprettholdelsen og utviklingen av standarder for god forskningspraksis ligger. Forskningsutvalget er det organet som institusjonelt skal forvalte en viktig arv, nemlig settet av velfungerende selvreguleringsmekanismer, implisitte og eksplisitte normer som verner om produksjon av pålitelig kunnskap.

Forskningsetikken utgjør, som eksempelvis definert i NESH (2016) og NENT (2016) sine retningslinjer, et sett av normer som regulerer og konstituerer god forskningspraksis. Forskningsetikken utgjør vår profesjonsetikk, som setter kvalitetsstandarder for virksomheten. Når kvaliteten undersøkes, slipper vi ikke bare å undersøke viljen, vi har tvert imot idealer om å sette parentes rundt viljen til våre kolleger. Idealene for fagfelle granskingen er å være saksorientert, åpen og mottagelig for nye argumenter, men først og fremst utøve hard, saklig kritikk. Fagfeller skal være skeptiske inntil det motsatte er bevist. Forskere er til å stole på så lenge vi verner om forskningens velutviklede selvregulerende mekanismer, og så lenge forskerne taler på vegne av et vi, snarere enn som enkeltpraktiserende forskere. Det som står seg mot hard utprøving over tid, er det grunn til å feste lit til.

Forskningsetiske utvalg følger normalt en annen logikk enn forskningsutvalg. Når en forsker anklages for uredelighet, anklages forskeren for brudd på allment aksepterte normer for god forskningspraksis. Settes det ned en granskingskomite, vil diskusjonene her være lukkede, konfidensielle og personorienterte – stikk i strid med forskningens idealer. Det handler ikke om å sikre kvalitet, men om rettsvern når man åpner alle lukkede rom for å undersøke

om viljen var god. Det handler således ikke om å snu alle steiner for å avdekke faglige svakheter, men som Granskingsutvalgets selv sier: Det handler om å legge godviljen til for å se om forskeren kan ha handlet i god tro (Granskingsutvalget 2014).

Slik granskning følger dermed en annen logikk enn den ordinære fagfellegranskningen. Det er kanskje derfor forskersystemet i liten grad har hatt institusjoner som forskningsetiske komiteer for å håndtere uredelighet. Det passer ikke inn i et forskningssystem som er innrettet mot kvalitet. Her vurderes ikke viljen: Vi har snarere en tradisjon som har lyktes ved at den har satt parentes rundt viljen, eller til kollegers personlige, politiske eller religiøse motivgrunner (Merton 1942).

Om det er slik at gråsonen kan peke i to ulike retninger, mot potensielt svik eller mot brudd på kvalitetsnormer, er vi nok langt bedre rustet til å vurdere det siste enn det første. Allan Franklin og Warren Schmaus har gitt oss et godt argument for at de ordinære selvregulerende mekanismene ikke bare utgjør det beste vernet mot svik, men også et tilstrekkelig vern (Franklin 1984; Schmaus 1981). Om dette virker paradoksalt, så er forklaringen enkelt nok at selvregulerende mekanismer som legger vekt på kvalitet, samtidig også er det beste vernet mot svik. Argumentet er enkelt, og de historiske eksemplene de gir, er overbevisende: Gode forskningskulturer, som entydig er innrettet mot å sikre kvalitet, vil nådeløst etterprøve og kritisere andres arbeider. Jo mer kontroversielt et vitenskapelig funn er, jo mer som står på spill, og jo viktigere det er for mange brukere, jo mer vil det bli etterprøvd. Uredelighet vil ikke bare bli oppdaget, men sviket vil bli straffet hardt. I velfungerende internasjonale forsyningssystemer, som Franklin og Schmaus synes å mene var rådende i 1980-årene, blir det en avsporing å lete etter måter å håndtere uredelighet på. For å si det på en annen måte: Det er mangel på kvalitet, for eksempel forårsaket av slapphet, latskap og middelmådighet som utgjør hovedtrusselen mot vitenskapens etos snarere enn uredelighet.

Om vi følger denne argumentasjonslinjen, er det ikke flere etiske komiteer vi trenger for å styrke forskningsetikken, ettersom forskningsetikkens standarder er god forskningsskikk. Behovet for gransking av mulig uredelighet vil gjenstå som et nødvendig onde. Skal man etablere faste organer, bør de begrense seg til enhetlig og forsvarlig behandling av alvorlige brudd på vitenskapelig redelighet.

Men selv om det kan ha vært gode grunner for forskersamfunnet historisk sett til ikke systematisk å introdusere etiske utvalg som en del av kvalitetssikringen, kan det jo hende at verden ser annerledes ut i dag. Trenger vi nye institusjonelle responser på nye utfordringer? Det leder oss til en analyse av hva som er bakgrunnen for fornyet oppmerksomhet rundt spørsmålet om hvordan vi skal håndtere mindre alvorlige brudd på god forskningsskikk. Hva aktualiserer spørsmålet om håndtering av mindre alvorlige brudd? Er den forskningsetiske tilstanden ved våre universiteter forverret? Møter vi nye typer utfordringer i nye forskningssystemer? Igjen vil vi forfølge to ulike spor: ett som går i retning av etikk, og ett som går i retning av forskning.

Lovregulering, sanksjonering og etikk

Et nærliggende svar på hva som aktualiserer spørsmålet om håndteringen av mindre alvorlige brudd, er at vi nå har mer av det, og at vi har et økende problem som institusjonen ikke har gode måter å håndtere. Men er dette svaret korrekt? Har vi et økende problem? Vitenskapelig uredelighet er vanskelig å måle, men de undersøkelsene vi har, kan ikke sies å være nedslående. Man kan tvert imot se nokså lyst på situasjonen, gitt hvor lett det er å jukse. I den ofte refererte metastudien til Fanelli (2009), som baseres på 21 undersøkelser, påpekes det som ikke burde overraske noen: Det er trolig en lav forekomst av alvorlige brudd på god forskningsskikk, men samtidig en ikke ubetydelig forekomst av diskuterbar forskningspraksis. Men diskuterbar

er ikke nødvendigvis uredelig, som vi gjentatte ganger har påpekt. Det er ikke klart for oss hva det betyr at 30–40 prosent sier de har opplevd å gjøre diskuterbare ting. Det eneste som er klart, er at man ikke kan slutte at 30–40 prosent av forskerne er «litt uredelig».

Samtidig er det viktig å ta utfordringene i gråsonen alvorlig. Som Granskingsutvalgets utkast til veileder (2014) også påpeker, har det vært en utbredt forståelse blant forskere at den forskningsetiske tilstanden i forskermiljøene er god. Man skal ikke ta for gitt at det er riktig, eller at gode kulturer opprettholdes av seg selv. Dette er også et område som kan være utsatt for underrapportering, gitt at mistanke om juks er skadelig for et forskermiljøes renommé.

Kunnskapsdepartementets høringsnotat om forskningsetikkloven⁶ uttrykte bekymring for at forskerne vil ha interesse av å skyve ubehageligheter under teppet, og at unnlatenhet i forskermiljøene synes å bre om seg. Det er selvsagt viktig å være oppmerksom på at forskere kan ha tvilsomme interesser. Men også andre aktører kan ha interesser. Etikkmiljøer, komiteer og utvalg, samt administrasjon og departementer – alle disse som er satt til å gjøre en jobb som voktere, har selv en viss egeninteresse i å svartmale den forskningsetiske tilstanden. Deres eksistensberettigelse og ekspansjonsmulighet hviler jo til en viss grad på at det finnes et «behov» for dem.

Et annet svar på hvorfor vi i dag legger stor vekt på spørsmålet om mindre alvorlige brudd, er at vår egen forskningsetikklov selv la til rette for det. Definisjonen av vitenskapelig uredelighet som vi brukte innledningsvis, er hentet fra denne loven. Loven ble utformet kort tid etter Sudbø-saken, og det virker rimelig å se loven som et uttrykk for at forskningsetikken måtte styrkes. Loven innebar opprettelsen av et nasjonalt granskingsorgan med tilhørende diskusjon om mandat og

---

6 Kunnskapsdepartementets høringsnotat om forskningsetikkloven (<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-revisjon-av-forskningsetikkloven/id2427309/>).

virkemåte samt lovfesting av det eksisterende komitésystemet opprettet tidlig i 1990-årene (NESH, NENT og NEM og REK). Granskingsorganet trengte en definisjon som kunne avgrense utvalgets virkeområde. Loven definerte uredelighet snevert av hensyn til rettsvernet for anklagede, men presiserer samtidig at dette «fritar på ingen måte institusjonene fra ansvaret for å forebygge og behandle saker som faller utenfor definisjonen, men som kan sies å være brudd med god vitenskapelig praksis» (Ot.prop. nr. 58 (2005–2006), s. 54). Det var altså begrenset hvilke saker det nasjonale granskingsutvalget skulle ta. Det som falt utenfor – de mindre alvorlige bruddene – måtte institusjonen selv håndtere. Dermed åpnet det seg et rom etter forskningsetikkloven som de forskningsetiske utvalgene kunne fylle. Men forskningsetikkloven selv, eller forarbeidene, sier ingenting om at slike lokale «granskingsutvalg» må eller bør opprettes.

Spørsmålet om hvordan uredelighet skal defineres, er samtidig et spørsmål om hvordan man skal dra opp grensene mellom etikk og jus. Ifølge Magne Nylenna mfl. (1999) hadde man i de nordiske landene unngått formelle definisjoner av uredelighet etter som uredelighet ble brukt om hele skalaen fra små avvik fra god vitenskapelig praksis til åpenbart juks. Om noe i siste instans skulle bli stemplet som vitenskapelig uredelig, måtte det baseres på sunn fornuft og vurderingsevne fremfor formelle definisjoner. Rapporten til Norges forskningsråd om «Håndtering av uredelighet i forskningen»⁷ tilrådte at det ble opprettet et «nasjonalt utvalg for vurdering av vitenskapelig uredelighet», samtidig som det anbefalte en bred definisjon (og dermed også virkeområde for utvalget): «Med vitenskapelig uredelighet menes brudd på god vitenskapelige praksis i planlegging, gjennomføring, kollegavurdering og rapportering av forskning som kan bidra til å

7 <http://docplayer.me/2761716-Dy-xuhgholjkhw-l-iruvnqlqjhq-qqvwloolqj-wlo-1rujhv.html>.

villedede om forskningens resultater.» (Norges forskningsråd 2001, s. 51). Men en slik bred forståelse av vitenskapelig uredelighet har juridiske utfordringer med hensyn til forskeres rettsvern. Det er da også betegnende at det var definisjonen av vitenskapelig uredelighet som sto i sentrum fra starten av i arbeidet med revisjon av forskningsetikkloven (Kunnskapsdepartementet 2014).

I Kunnskapsdepartementets endelige høringsnotat fra 2015 diskuteres muligheten for å lovfeste lokal institusjon som førsteinstansbehandling og å sikre generelle retningslinjer for saksgang. Denne diskusjonen aktualiserer spørsmålet om håndtering av mindre alvorlige brudd. Det uttrykkes bekymring for at det kun er de «mest alvorlige brudd», nemlig FFP, som behandles, mens de mindre alvorlige forbigås i stillhet. «Forskningsinstitusjonene skal både behandle de alvorligste tilfellene av forskning som ikke har skjedd i henhold til anerkjente etiske normer og de mindre alvorlige tilfellene.» (Kunnskapsdepartementet 2015, s. 41). Det er en tydelig bekymring for at alvorlige brudd blir fortolket for strengt, som FFP, som her refereres til de «mest alvorlige brudd», samtidig som det gis åtte eksempler på andre alvorlige brudd (som forvridning, tilbakeholding av vesentlige detaljer i metodikk) og tre på «mindre alvorlige tilfeller» (som dobbeltpublisering). Det er uklart for oss hvordan skillet mellom mest alvorlige, alvorlige og mindre alvorlige trekkes i disse eksemplene. Det er åpenbart at virkeområdet for de lokale utvalgene blir preget av en vektlegging av institusjonell førsteinstansbehandling av «all forskning som ikke skjer i henhold til anerkjente etiske normer, ikke bare mot de mest alvorlige tilfellene» (Kunnskapsdepartementet 2015, s. 41). En slik lokal instans er det rimelig å anta også vil få en helhetlig rolle i det å ikke bare tolke forståelsen av «alvorlig brudd», men samtidig også håndtere det som da «faller utenfor» lovens avgrensning av alvorlige brudd.

Lovforankringen satte diskusjonen om hva vi skal mene med vitenskapelig uredelighet, i et skjæringsfelt mellom etikk og juss,

der alvorlige brudd ble plassert i jussens område. Vi har blitt vant til å referere til hva uredelighet er i «lovens forstand», vel vitende om at vi har operert med et mye videre begrep i «forskningens forstand». En litt underlig effekt av dette er at spørsmålet om hvordan vi skal håndtere «mindre alvorlige» brudd, dukker opp som et spørsmål som «også» må behandles – som om det ikke har vært håndtert tidligere i forskningssystemene. Lovfestingen av forskningsetikken drar spørsmålet om håndtering av mindre alvorlige brudd mot etikk gjennom opprettelsen og myndiggjøring av særskilte organer innenfor forskningssystemet.

Forskning i endring og velartikulerte standarder for god forskning

Mindre alvorlige brudd har naturligvis blitt håndtert i det ordinære forskningssystemet hele tiden, både i formelle linjestrukturer og gjennom uformelle sanksjoner. Kan da dagens spørsmål om hvordan vi skal håndtere mindre alvorlige brudd, også handle om et annet aspekt? Kan det handle om at forskningens vesen har endret seg så radikalt fra 50 år tilbake at vi har andre utfordringer som vi ikke helt vet hvordan vi skal håndtere?

John Ziman (2002) har påpekt nettopp dette at vitenskapen er transformert til en ny type sosial institusjon der eksempelvis skillet mellom industriell forskning og akademisk forskning har blitt mindre tydelig. Økende grad av kommersielt samarbeid og industriutvikling, nye modeller som «undervisningsbasert forskning» kombinert med nye insentivsystemer som tellekantsystemet kan være noen forklaringer på at «gråsoneproblematikk» blir mer aktuelt. På den ene siden dreier det seg om strukturer og typer av samarbeid der det ikke er åpenbart hvordan man styrer rett. På den andre siden dreier det seg om at nye strukturer og endrede institusjoner også skaper nye typer «fristelser».

Torben Hviid Nielsen (2006) diskuterte dette som en mulighet i forlengelse av Sudbø-saken. Vi kan ha manøvrert oss inn i en situasjon der det har oppstått spenninger mellom det vi har etablert som allment anerkjent god forskningspraksis, og hva som skal til for å lykkes som forsker i det moderne «universitets-industrielle komplekset». Har han rett, står vi også overfor strukturelle utfordringer og ikke bare mulig moralsk slapphet. Det blir vel så viktig å rette oppmerksomheten mot fristerne og å tenke nytt og revidere standarder som å ensidig peke på synderne.

Utkastet til veilederen for lokale forskningsetiske utvalg, utarbeidet av Granskingsutvalget, viser nettopp til Zimans analyser av hvordan forskningsetikken utfordres av at vitenskapen gradvis har blitt transformert inn i en ny type sosial institusjon (Granskingsutvalget 2014). Det forventes en større etisk bevissthet, eller snarere et bredere spekter av forhold som forskere må være etisk oppmerksomme på.

«Den nye virkeligheten» innebærer trolig også at avstanden mellom forskning og anvendelse er dramatisk redusert sammenliknet med noen tiår tilbake. I noen deler av vitenskapen er tempoet heseblesende høyt. Spørsmålet er da om vi kan hvile på Franklin (1984) og Schmaus (1981) gamle premiss om at når mye står på spill i forskningen, vil også etterprøvingen fra forskersamfunnet være intens. Normal forskningspraksis vil kanskje ikke i like stor grad motvirke uredelighet som det gjorde tidligere. I Sudbø-saken kan man ut fra liknende saker ikke utelukke at hans resultater allerede var tatt i bruk i klinikken da jukset ble avslørt (Steen 2011).

Avslutning: Tenker vi i retning av etikk eller kvalitet?

Forskningsetiske utvalg er nå på plass ved alle universiteter i Norge, selv om de kalles ulike ting, som redelighetsutvalg eller etikkutvalg. «NTNU får omsider sitt forskningsetiske utvalg», skrev Universitetsavisa

ved NTNU 10. juni i 2014, og fikk sånn sett sagt både at NTNU var det siste universitet i rekken til å etablere et slikt utvalg, og samtidig at det jammen var på tide. I utgangspunktet virker en slik lesning av virkeligheten som en fornuftig lesning: At mindre brudd på god praksis vekker forargelse eller sinne, synes å være et godt tegn. Vår håndtering av de mindre alvorlige bruddene har noe å gjøre med målestokker for gode forskningskulturer. Om vi ikke ble forarget over mindre brudd, ville det kanskje være uttrykk for at snusk og sjuskk var så utbredt at vi var blitt vant med det. Forskningsetiske utvalg synes å ta forskningsetikken, eller bedre sagt, *forskningsmoralen*, på alvor.

Samtidig har vi påpekt at vi ikke kommer unna en vurdering av intensjon og vilje i alle saker der det mistenkes brudd på god forskningsskikk. Vi sa videre at viljen ikke både kan være god og vond på samme tid. Det synes å være et enten–eller i spørsmålet om redelighet. Uaktsomhet problematiserer denne påstanden, men vi kom til at en handling uansett må oppfattes som sterkt klanderverdig om den skal kunne sanksjoneres uten at forsett foreligger. Grov uaktsomhet, i likhet med forsettlig villedning, tyder på at forskeren ikke har rettet sin vilje mot det den burde være rettet mot.

Vi har konkludert med at man vanskelig kan tenke alvorlighet langs en akse med klart uredelige handlinger på den ene siden og litt uredelige på den andre siden. Åpenbart kan noe bryte med god forskningsskikk uten at verken viljen er utvetydig vond, uaktsomheten er grov eller handlingen uomtvistelig klanderverdig. Skillet mellom alvorlig og mindre alvorlig, slik den ofte har blitt satt i diskusjonen om forskningsetikkloven, kan derimot bli forstått som et skille mellom utvetydig klanderverdige «alvorlige» saker på den ene siden og «mindre alvorlige» og «diskutable» saker på den andre siden. Det spørsmålet som dermed ikke blir like åpenbart, er spørsmålet om håndteringen av «mindre alvorlige» brudd bør foregå i lukkede rom, med de samme prosedyrene og den samme «auraen»

som i saker der man kan påvise en problematisk vilje og et brudd på sannhetsforpliktelsen. Klarer man å unngå at forskerens motiver og integritet automatisk dras i tvil – at forskerens etos blir skadeskutt så å si – selv om vi har å gjøre med problematiske sider ved forskningspraksisen som ikke er et resultat av vond vilje eller grov uaktsomhet?

Vi har påpekt at spørsmål om håndtering av mindre alvorlige brudd står i et spenningsforhold mellom etikk og kvalitet. Både i spørsmål om forebygging og ansvarliggjøring kan vi velge å gjøre dem til spørsmål om kvalitet eller etikk. Tenker man etikk, handler det om å stramme opp holdninger, utarbeide retningslinjer og dokumenter, nedsette komiteer og tenke forebyggende undervisning i alle ledd. Tenker man kvalitet, så går man i en annen retning. Det handler om å utfordre dårlig kvalitet i alle ledd og systematisk jakte på hva som truer kvalitet, og hva et kvalitetsbegrep skal romme. Å lovfeste institusjonenes forskningsetiske ansvar handler da om to ting. På den ene siden handler det om å forebygge dårlig kvalitet, en påminnelse om institusjonens overordnede ansvar som kunnskapsprodusent. Lovfesting handler på den andre siden om å forebygge uredelighet, snusk og sjusk. Vi er bekymret for forskyvningen av ansvaret for utøvelsen og opprettholdelsen av gode forskningskulturer, en forskyvning fra ordinære forskerstrukturer til nye ekstraordinære forskningsetiske komiteer. En lovgivning som ensidig legger vekt på etikk på bekostning av kvalitet, kan understøtte en slik forskyvning.

Dette er vel den fremste faren vi ser med opprettelsen av forskningsetiske utvalg ved alle universiteter. Det er en fare for at slike utvalg kan bli for ivrige i det godes tjeneste. «Mindre alvorlige brudd på god vitenskapelig praksis» rommer gjerne noe langt mer kompleks enn de alvorlige bruddene. Mye av dette handler ikke nødvendigvis om etikk. Det kan sitte langt inne å erkjenne. Også forskningsetikken krever av og til moralsk besinnelse.

Referanser

- Elgesem, D., Jåsund, K.K. og Kaiser, M. (1997). *Fusk i forskning. En studie av uredelig og diskutabel forskning ved norske universiteter*. Skriftserie nr. 8. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Fanelli, D. (2009). How many scientists fabricate and falsify research? A systematic review and meta-analysis of survey data, *Plos one* 4(5), e5738.
- Franklin, A. (1984). Forging, cooking, trimming, and riding on the bandwagon, *American Journal of Physics* 52(9), s. 786–793.
- Granskingsutvalget (2014). *Veileder om lokal behandling av vitenskapelig uredelighet*. Utkast til diskusjon på Forskningsetisk forum 18. september 2014. Oslo: Granskingsutvalget.
- Klageutvalget (2013, 28. januar). Vedtak av særskilt utvalg oppnevnt i medhold av forskningsetikkloven § 5 femte ledd, i klage over Granskingsutvalgets uttalelse om vitenskapelig uredelighet i doktoravhandling avlagt ved handelshøyskolen BI. Hentet 26. oktober 2016 fra: https://www.etikkom.no/globalassets/documents/granskingsrapporter/vedtak-klageutvalget_webutgave.pdf.
- Kunnskapsdepartementet (2007, 27. juni). Veileder for Granskingsutvalgets arbeid. Hentet 26. oktober 2016 fra: <https://www.etikkom.no/hvem-er-vi-og-hva-gjor-vi/Hvem-er-vi/Granskingsutvalget/Veileder-for-Granskingsutvalgets-arbeid>.
- Kunnskapsdepartementet (2014). Etterkontroll av forskningsetikkloven. Arbeidsnotat 13/5015. 30. oktober 2014. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2015, 9. juli). Høring om revisjon av forskningsetikkloven. Hentet 26. oktober 2016 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-revisjon-av-forskningsetikkloven/id2427309/>.
- Merton, R.K. (1942). Science and democratic social structure. Trykket på nytt i R.K. Merton (1968) *Social theory and social structure*. New York: Free Press.
- Mesko, G. og Oberckal, A.K. (2010). Questionable research practices. An introductory reflection on causes, patterns and possible responses, *Journal of Criminal Justice and Security* 12(4), s. 440–457.
- National Academy of Sciences (1992). *Responsible science, volume I. Ensuring the integrity of the research process*. Washington, D.C.:

- National Academy Press. Hentet 26. oktober 2016 fra:: <https://www.nap.edu/read/1864/chapter/1>.
- NENT (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- NESH (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Nielsen, T.H. (2006). Fristere og syndere i det universitets-industrielle kompleks. Apropos tilfældene Hwang og Schön. I R. Nydal og B. Solberg (red.) *Juks, uredelighet og god forskning*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Norges forskningsråd (2001). *Håndtering av uredelighet i forskningen. Innstilling til Norges forskningsråd*. Oslo: Norges forskningsråd.
- Nylenna, M., Andersen, D., Dahlquist, G., Sarvas, M. og Aakvaag, A. (1999). Handling of scientific dishonesty in the Nordic countries. National committees on scientific dishonesty in the Nordic countries, *The Lancet* 354(9172), s. 57-61.
- Ot.prop. nr. 58 (2005-2006). Om lov om behandling av etikk og redelighet i forskning. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Raz, J. (2010). Responsibility and the negligence standard, *Oxford Journal of Legal Studies* 30(1), s. 1-18.
- Schmaus, W. (1981). Fraud and sloppiness in science, *Perspectives* 1(3/4), s. 1-4.
- Steen, R.G. (2011). Retractions in the medical literature. How many patients are put at risk by flawed research? *Journal of Medical Ethics* 37(11), s. 688-692.
- Universitetsavisa (2014). NTNU får omsider sitt forskningsetiske utvalg. *Universitetsavisa* 10. juni. 2014. Hentet 26. oktober 2016 fra: <http://www.universitetsavisa.no/notiser/article40407.ece?device=pc>.
- Ziman, J. (2002). *Real Science. What it is and what it means*. Cambridge: Cambridge University Press.